

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1263901/2

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים לפני כבוד הדיינים:

הרב הראשי לישראל הרב דוד ברוך לאו – נשיא, הרב אליעזר איגרא, הרב מיכאל עמוס

המערער: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד משה יעקב קרו ועו"ד משה ליפל)
נגד

המשיבה: פלונית (ע"י ב"כ טו"ר נחום ברגמן, עו"ד ישראל ניסנבוים ועו"ד גרמי שטרן)

הנדון: אי-כנות כריכת תביעה רכושית המלווה בדרישה לפסוק כעיקר דין תורה
ובניגוד לחוק יחסי ממון – דרישה שאין בסמכות בית הדין להיעתר לה

פסק דין

לפנינו ערעור על סגירת תיק חלוקת הרכוש בבית הדין האזורי בשל הקביעה כי כריכתו אינה כנה.

לפני בית הדין האזורי הוגשה תביעת גירושין אשר אליה כרך המערער את עניין חלוקת הרכוש של בני הזוג. בית הדין האזורי הבהיר למבקש כי סמכות בית הדין הרבני לדון בחלוקת הרכוש מכוח הכריכה היא רק לפי החוק והפסיקה האזרחיים "זולת אם הסכימו בעלי הדין לפני בית הדין לפני בית הדין להתדיין לפי הדין הדתי" (סעיף 13(ב) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, תשל"ג – 1973), דבר שלא היה במקרה זה. ועל כן, כדי שהדבר לא יסתור את חלוקת הרכוש על פי דין תורה, לדעת בית הדין על הצדדים לערוך תחילה ביניהם קניין המחלק ביניהם את הרכוש לפי החוק והפסיקה וכפי שיפסוק בית הדין. כך יאפשרו לבית הדין לדון בעניין חלוקת הרכוש של בני הזוג. לצורך כך ביקש בית הדין מהמערער ומהמשיבה לבצע קניין שיאפשר לבית הדין לפסוק בהתאם לחוק והפסיקה. המערער התנגד לעריכת הקניין ואמר שהוא מוכן לדון רק על פי הוראות החלוקה שעל פי דין תורה. לדבריו, מאחר שעל פי דין תורה רכוש הצדדים אינו מחולק על פי איזון המשאבים הוא מתנגד עקרונית לבצע קניין זה ולמרות האמור הוא עדיין דורש שבית הדין ידון ברכוש. בעקבות התנגדות המערער לעריכת הקניין הורה בית הדין בהחלטתו מיום א' באדר התש"ף (26.2.2020) על מחיקת תביעת הרכוש שהגיש וסגירת התיק, ומכאן הערעור שלפנינו.

המבקש ערער לבית הדין הגדול על סגירת התיק ואי-קיום (לטענתו) של חובת בית הדין לדון. לאחר עיון בטענות הצדדים סבר בית דיננו בהחלטתו מיום כ"ב בסיוון התש"ף (14.6.2020) כי נכון תחילה שבית הדין האזורי יבהיר ביתר פירוט אם החלטתו לסגירת התיק הייתה כי החליט להסתלק מן הדין (דבר שמצריך אישור נשיא בית הדין הגדול לפי תקנה כב(1) לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג) או משום שסבר כי התנהגות העותר, שלא אפשר לבית הדין לדון לפי ההלכה [באמצעות קניין שתוצאתו שחלוקה על פי חוק תהיה תקפה על פי ההלכה], מלמדת על כריכה לא כנה. במענה השיב בית הדין האזורי בהחלטה שנתן ביום כ"ג בסיוון התש"ף (15.6.2020) והבהיר:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ההחלטה על סגירת התיק היא בשל חוסר כנות בתביעתו של התובע לחלוקת רכוש והגשת תביעה שאינה כנה. נזכיר: סעיפים 7–8 לתביעת התובע לחלוקת רכוש מעלים כי חפצו היה לחלוק את הרכוש והכספים על פי דין תורה. אף טענותיו בפני בית הדין, כמתואר מעלה, היו לחלוקת הרכוש על פי דין תורה. אך ודאי מודע התובע, המיוצג על ידי עורך דין לאורך כל הדרך (ובכלל זה בכתב תביעתו לחלוקת הרכוש החתום על ידי עורך דינו), לאמור בסעיף 13(ב) לחוק יחסי ממון: "בענין שחוק זה דן בו ינהג גם בית דין דתי לפי הוראות חוק זה, זולת אם הסכימו בעלי הדין לפני בית הדין להתדיין לפי הדין הדתי". כך, ככל שאין הסכמה של שני הצדדים לדון בחלוקת הרכוש על פי דין תורה, אזי לא יוכל בית הדין לדון על פי דין תורה. ברם חרף האמור בסעיף זה בחר התובע, ואף עומד על כך, להגיש תביעתו לחלוקת רכוש שאינה עולה עם האמור בחוק יחסי ממון, ומתעקש כי הרכוש יחולק על פי דין תורה, ואף כשנודע לו שהצד השני לא מסכים עם כך ומבקש לחלוק את הרכוש על פי חוק יחסי ממון, הוא עומד על תביעתו, אף שיודע שבית הדין מנוע מכך על פי החוק.

בנוסף: בעל דין המגיש תביעה כרוכה בבית הדין, אך לא נותן לבית הדין את הכלים לדון בעניינו (כמתואר מעלה באשר לאי-הסכמתו של התובע לביצוע קנין לשם חלוקת הרכוש בבית הדין על פי חוק יחסי ממון) – לא מעוניין בהכרעת בית הדין בנדון, ולכן תביעתו אינה כנה.

משכך, ולאור חוסר תום-לב בהגשת תביעה רכושית מעין כזו ועמידה עליה, הרי עסקינן בתביעה רכושית שאינה כנה, ולכן התיק לחלוקת רכוש נסגר.

לאור הבהרתו זו של בית הדין האזורי נתן בית דיננו החלטה למוחרת, ביום כ"ד בסיוון התש"ף (16.6.2020), כי אין מקום לערעור במתכונת שהוגש והורה על סגירת הערעור.

בעקבות עתירה לבג"ץ שהגיש המערער הנדון (בג"ץ 4812/2) העלה הייעוץ המשפטי לשיפוט הרבני לפני בית הדין את הצורך לקיים דיון בערעור ורק לאחריו לקבוע אם הערעור צודק ויש לקבלו או שיש לדחותו. לפיכך הורה בית הדין בהחלטתו מיום כ"ז בתמוז התש"ף (19.7.2020) על מתן אפשרות לדון בערעור בשאלה אם מדובר בכריכה כנה אם לאו, ובכפוף להפקדת ערובה להוצאות לפי תקנה קל"ד לתקנות הדיון על סך 15,000 ש"ח בתוך ארבעה-עשר יום. הערובה הופקדה, והדיון נערך ביום ט' במרחשוון התשפ"א (27.10.2020) במעמד הצדדים ובאי כוחם

בדיון חזר המערער וטען כי הוא מעוניין לדון אך ורק בדין תורה ועם זאת אינו מוכן לערוך קניין. לדבריו גם בדין תורה וגם בחוק אין הוראה המחייבת אותו לקבל קניין, ומאידך גיסא חובתו של בית הדין היא לדון בתביעתו גם ללא קבלת קניין מצידו.

הכרעה

לאחר העיון דעתנו היא כי יש לדחות ערעור זה וכי צדק בית הדין האזורי במחיקת התביעה הרכושית של המערער ובסגירת התיק בנימוק שמדובר בכריכה שאינה כנה.

נימוקים

נבאר את דברינו:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. אומנם בית הדין שמע את המערער הטוען כי אכן רצה לדון ברכוש בבית הדין, אך המבקש חזר באותה נשימה גם לפנינו על עמדתו כי הוא מעוניין לדון רק לפי דין תורה ומאידיך גיסא אינו חייב בעשיית קניין לא לפי דין התורה ולא לפי החוק.

נבהיר כי ההגדרה של 'כריכה שאינה כנה', אינה קשורה רק לשאלה אם התובע מעוניין לדון ברכוש בבית הדין, אלא גם בשאלה אם הוא פועל בתום-לב ובכנות בתביעתו זו ונותן במסגרתה לבית הדין את הכלים הנדרשים לו כדי לדון בתביעתו. לדוגמה: הפסיקה קבעה כי מי שכרך את ענייני הרכוש בתביעת הגירושין, אך לא פירט מהו הרכוש השייך לצדדים ואינו משתף פעולה בגילוי הרכוש במלואו – תיחשב זו כריכה שאינה כנה. (ע"א 8/59 גולדמן נ' גולדמן, פד"י יג, 1085, בג"ץ 127/64 רייצ'ייק נ' אב בית הדין הרבני האזורי פתח תקווה, פ"ד י"ח (3) 337; ע"א 488/89 נופרבר נ' נופרבר, פ"ד מ"ב (4) 293; ע"א 423/79 רחל צברי נ' חגי צברי, פ"ד לה (4) 242; ע"א 4909/92 מלכה דורות נ' בצלאל דורות, וראה גם ע"א 617/78 לאה בן יחזקאל נ' יחזקאל בן יחזקאל, על אפשרות הפירוט במהלך הדיון.) זאת משום שהמבקש מוכיח במעשיו שאינו מעוניין בכנות שבית הדין ידון בתביעת הרכוש, שהרי כיצד ניתן לדון ברכוש כאשר לא מתאפשר גילוי הרכוש הנדרש להכרעה. על כן ברור כי סירובו המאוחר של המבקש לתת לבית הדין את הכלים לדון ברכוש מוכיח שהכריכה שכרך לפני כן אינה כנה.

גם בענייננו: כאשר לדעת בית הדין האפשרות מבחינת ההלכה לדון ברכוש על פי הסמכת המחוקק היא רק על ידי מעשה קניין של הצדדים המאפשר לו לדון גם לפי ההלכה בהתאם לחוק, הרי שמי שמסרב לעשות קניין שכזה הוא למעשה אינו נותן לבית הדין את הכלים הנדרשים שיאפשרו לו לדון לפי ההלכה והחוק. למה הדבר דומה? למי שמבקש מבית הדין שידונו ברכושו אבל 'קושר את ידי הדיינים' כדי שלא יוכלו לדון ולפסוק. זו לבדה סיבה מספקת להגדרת התביעה תביעה שאינה כנה.

ב. נוסף ונאמר: אם המערער מבקש שבית הדין האזורי הוא שידון בזה כדי שלפסק הדין יהיה גם תוקף של החלטה שיפוטית מוסמכת מצד המדינה אשר אפשר לכוף את ביצועה, הרי שמטעם זה עליו לאפשר לבית הדין לדון בה בהתאם להוראות ומגבלות החוק שהקנה סמכות שיפוט זו לבית הדין. כידוע, כדי שבית הדין יוכל לשלב בין הוראות החוק להלכה, לדעת חלק מהרכבי בתי הדין בישראל יש צורך בביצוע קניין, ומי שמתנגד לכך הרי הוא שומט מבית הדין את האפשרות לדון בתביעתו.

ג. נוסף ונבהיר כי בתי דין רבים דורשים קניין בפעולות רבות אף שהן בהסמכת הצדדים, כגון בהסכמי גירושין, מזונות וכדו'. אין בכך קביעה שההסכם שנחתם בבית הדין לאחר שהצדדים הסכימו לו, חתמו עליו ובית הדין נתן לו תוקף פסק דין אינו תקף בלי קניין. אבל, כפי שיבואר, דיון שלפי דעתו ההלכתית ראוי לצרף קניין לא יוסיף את חתימתו על ההסכם אם אחד הצדדים לא יסכים לעשות קניין. נתינת הסמכות וההסכמה כפופה לדרך המשפטית שאותה מתווה הדיין, על פי הבנתו ההלכתית, לקיום הבקשה המונחת לפניו.

ד. לגבי טענת המערער שחובתו של בית הדין לדון, ושלא מוזכר בחוק הצורך בקבלת קניין:

ברור שהחוק והפסיקה אינם דורשים שבית הדין ידון נגד חוקי התורה, אלא אדרבה הם קבעו שבית הדין הרבני ידון לפי חוקי התורה שהוא כפוף להם, שהרי בית דין זה הוקם כדי שיפסוק לפי כללי ההלכה. לפיכך ברור שחובתו של כל דיון בבית הדין היא לפסוק לפי ההלכה בלבד.

עייך בהקשר זה בדברי השופט מ' אלון, המשנה לנשיא בית המשפט העליון דאז, בפסק דין בבג"ץ 609/92 (לינדה בעהם נ' בית הדין הרבני הגדול לערעורים, פ"ד מז (3) 288):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"הדין הולך אחר הדיין", ובהיעדר הוראת חוק מפורשת אחרת ידון בית הדין לפי הדין הדתי שלפיו הוא דן. הלכה זו מקובלת היא מימים ימימה, ואמרנו על כך בבג"ץ 323/81 (המ' 533/81) וילוזני נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים ואח' (להלן – עניין וילוזני [1]), בעמ' 738–739:

הסמכות, שהוענקה לבתי הדין הרבניים לפי חוקי המדינה, היא לדון בעניינים שנמסרו לסמכות שיפוטם – על פי המשפט שלפיו דן בית הדין הרבני, היינו המשפט העברי, פרט למקרה שמצויה הוראת חוק מיוחדת המופנית אל בית הדין הרבני והקובעת מפורשות כי על בית הדין הרבני לדון לפי הוראת חוק זו.

אלא שהחוק והפסיקה לגבי נכסי בני זוג ביקשו שלא ייווצרו שתי מערכות שיתוף נכסים שונות, ולפיכך קבעה הפסיקה כי אם בית הדין יכול לדון לפי ההלכה תוך עמידה הן בהוראת ההלכה והן בהוראת החוק (כגון על ידי קבלת קניין או באופן אחר) הרי שידון, אך אם מסיבה כלשהי נבצר ממנו לדון לפי ההלכה והחוק הרי שעל בית הדין להימנע מלדון באותו עניין. לפיכך במקרה זה, שבית הדין סבור שללא קניין אין ביכולתו מבחינה הלכתית לדון בהתאם לחוק, הרי שיפה עשה בית הדין שנמנע מלדון, ולא רק שאין עליו חובה לדון באופן זה, אלא שיש עליו מניעה מלדון בכך.

ה. הטענה כי לא ייתכן מצב שבו חלק מן ההרכבים דורשים 'קבלת קניין' וחלקם אינם מחייבים לקבל קניין – גם היא אין בה ממש. האמירה של "הדין הולך אחר הדיין" – אף אם היה בה חידוש לגבי הקמת בית הדין הרבני, בבית הדין הרבני עצמו היא קיימת מאז ומתמיד. כל המצוי בדין תורה יודע כי כאשר ישנם חלוקי דעות בעניינים שונים הדיין חייב להכריע בהם לפי שיקול דעתו בלבד – אפילו הקטן שבסנהדרין אסור לו לבטל דעתו מפני הגדול שבה, אלא עליו להכריע רק לפי סברתו. לכן נפסק שבדיני נפשות שיש חשש שהקטן לא יביע דעתו מתחילים מן הקטן אל הגדול (סנהדרין פרק ד משנה ב).

דעתו של הדיין, ככל שהיא מנומקת ומיושבת על ליבו, היא המכריעה בדין שלפניו וחובתו לפסוק לפי דעתו ולא לפי דעתם של דיינים אחרים – אפילו הגדולים ממנו – שאינם סוברים כמותו. כך נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן י סעיף א) "שלא יפסקנו עד שיחמיצנו וישא ויתן בו ויהיה ברור לו כשמש", וכן (שם סימן יח סעיף א): "וישאו ויתנו בדבר. יש אומרים דטוב להתחיל מן הקטן". ועיין תומים (שם ס"ק א) שתמיד חייבים להתחיל מן הקטן והיינו כדי שהקטן יפסוק לפי דעתו ולא לפי דעת אחרים.

הדברים מפורשים גם בכללי האתיקה לדיינים, התשס"ח – 2008, בכלל 5:

(א) בענייני שפיטה אין מרות על דיין זולת מרותו של הדין שלפיו הוא דן [...]

(ד) [...] סבר דיין כי קיימת לפניו מניעה הלכתית לפעול בהתאם להוראה [...] של בית הדין הרבני הגדול, יכתוב את נימוקיו לכך ויעביר את התיק נושא העניין לבית הדין הרבני הגדול כדי שיחליט בדבר המשך הטיפול בתיק.

הרי לך שהדין המחייב את הדיין ביושבו בדין הוא הדין אשר לפי ראות עניין הוא דין תורה (וראה עוד בעניין זה בספרו של פרופ' א' שוחטמן, חלק ג עמ' 1357–1365).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ו. המבקש טען שאינו מוכן לתת מתנות לאשתו ו'קבלת קניין' לא תעזור כאן משום שזה, לדעתו, 'תליוהו ויהיב'. עם זאת דרש מאיתנו להעביר את הדיון להרכב הנוהג לפסוק בחלוקת רכוש לפי ההלכה ולפי החוק בלי להצריך קניין.

יובהר כי על פי גישתם ההלכתית של הרכבי בית דין אלה, איזון המשאבים כיום בהתאם לחוק – דינו 'כמנהג המדינה' המחייב גם ללא קניין. (ראה למשל בד"ר נתניה תיק 1-24-3615 (2006); בד"ר נתניה תיק 764411/1 (2010); ולאחרונה בד"ר גדול תיק 1151791/4 (ב' בתמוז התש"ף – 24.6.2020). ומנגד ראה למשל מאמרו של הרב א' לביא "חלוקת רכוש בין בני זוג בהתאם לחוק יחסי ממון לאחר קבלת קניין", כנס הדיינים – התש"ע, עמ' 45. לדעת יחידים הסוברים כי גם קניין לא יועיל – ראה מאמרו של הרב א' שרמן "בגדרי ערכאות ופסיקת בית הדין שלא לפי דין תורה – פסיקת בית דין לפי חוק יחסי ממון", כנס הדיינים – התשע"א, עמ' 361; הרב א"ד רוזנטל "בית הדין וחוק יחסי ממון", כנס הדיינים – התשס"ח, עמ' 42, ו"מנהג מבטל הלכה לעניין חוק יחסי ממון", כנס הדיינים – התשע"ב, עמ' 93).

ברור אפוא שהתוצאה הצפויה בהרכב זה שלא ידרוש מהמערער ביצוע קניין, תהיה זהה לזו שהיה מגיע אליה אותו הרכב שביקש ממנו לעשות קניין. אם כן, מדוע נמנע המערער מקניין בבית הדין שלפניו ולהגיע לאותו תוצאה? מדוע הוא מבקש להכריח ולהטריח את מערכת בית הדין ולחפש בעבורו הרכב דיינים 'מתאים' שידון בתביעתו ללא 'קבלת קניין'? האם אטרוחי בי דינא בכדי היא בקשה כנה? סביר יותר שאדם זה – כוונתו היא לאפשר לו לטעון לאחר פסק הדין כי מי שפסק שהדירה שקיבל בירושה שייכת לאשתו ללא קבלת קניין, הרי שהוא פוסק שלא בהתאם לדין תורה, והרי הוא גוזל ממנו את רכושו לפי דין תורה, ויהא קולר 'הגזל' תלוי בצוואר הדיינים. אם כן הגע בעצמך: אדם המבקש לדון לפי דין תורה ומבקש הרכב שידון אותו במה שלפי דעתו אינו דין תורה – האם לזו ייקרא תביעה כנה?!

ז. אגב, היה מקום לומר שהסכמתו של תובע לדון לפני בית דין שהוא יודע מראש שצריך לדון לפי חוק האיזון – כמוה כקבלת קניין מדין 'קיבלו עליהו'. אך אם כך חושב התובע שוב חוזרת הטענה כי באותה מידה יכול הוא לקבל את דינם בקניין, ואטרוחי בי דינא בכדי למה ליה? אלא ודאי כוונתו שכיוון שזו רק הסכמה מכללא, וכיוון שהוא מפרש שהוא אינו מקבל על עצמו את דין החוק לא חלה הסכמה זו. ואם כן, שוב, מה טענתו?

ח. נוסף ונאמר כי החוק קובע כי באפשרות בני הזוג להתנות בשעת הנישואין שלא לחלוק על פי חוק חלוקת רכוש והם יכולים להתנות את חלוקת הרכוש ככל העולה על רוחם כמובן גם על פי דין תורה.

רבבות אלפי שלומי ישראל מכל הזרמים – ליטאים, חסידים וכו' – נרשמים לנישואין, ולא יצאה קריאה רבנית שצריך לחתום על הסכם לחלוקה כדין תורה משום שהחוק הוא נגד ההלכה. ופשוט שלא רק שהמנהג לא סותר את דין התורה, אלא שמי שלא מצהיר זאת יש לומר שקיבל עליו את חוק המדינה.

יוער גם כי רוב ככל הדיינים הסוברים שאפשר לדון ברכוש בדין תורה על פי חוק האיזון מטעמים של 'מנהג המדינה', 'על דעת כן נישאו', 'קיבלו עליהו' או מטעמים נוספים – גם הם מעדיפים לרווחא דמילתא שהדיון יתקיים לאחר עריכת קניין, כדי לצאת מפלוגתא ו'פוק חזי מאי עמא דבר'. (יוער כי בכנס הדיינים הציע נשיא בית הדין הגדול החתום מטה כי לרווחא דמילתא בעת רישום הנישואין יחתמו הצדדים במפורש כי רצונם להשתתף, וכפי שפורסם גם בתחומין כרך לט, אך שהדבר יעכב לא שמענו).

ט. עוד יש לציין, מבלי להיכנס לגופם של דברים – אם במקרה זה שלפנינו כך הוא – כי ישנם מקרים רבים שבהם גם לפי דין תורה הרכוש אמור להתחלק בשווה בין בני הזוג, כגון במקרה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שבעל הרכוש רשם את הרכוש גם על שם בן הזוג האחר, או כשהם חיים במקום שבו קיים חוק המאפשר רק חלוקה כזו (עיין בהקשר זה ב'עיוני משפט' לגרר"ש שאנן חלק א סימן ג) או מסיבות נוספות.

אך כאמור המערער במקרה זה מצהיר שלדעתו פסיקת בית הדין מהווה 'תליוהו ויהיב', ולכל הדעות אדם המבקש מבית הדין 'לתלותו' – אי אפשר לראות בבקשה זו בקשה כנה.

מסקנות

לאור כל זאת נראה כי בית הדין האזורי יפה התרשם:

אין בדעת התובע לדון לפי האיזון על פי חוק יחסי ממון, וכהצהרתו לפנינו שהוא מעוניין רק בדין תורה. וכיוון שבית הדין הבהיר לו שבהתאם לעמדתו על פי ההלכה אינו יכול לדון בדין תורה אלא בתנאי שיקבל עליו בקניין חלוקת רכוש לפי החוק, והתובע עמד בסירובו לקניין כזה, בהכרח שכל כוונתו בדרישה שלא למחוק את התביעה ולסגור את התיק היא רק למנוע את הדיון במקום אחר ולא לקבל את הסיוע שבית הדין יכול לתת לו.

תביעה כזו אינה 'כנה'.

פסק דין ומתן הוראות

- א. בשל כל האמור בית הדין דוחה את הערעור.
 - ב. בית הדין מחייב את המערער בהוצאות משפט בסך 10,000 ש"ח לאוצר המדינה.
 - ג. פסק הדין מותר לפרסום לאחר השמטת שמות הצדדים.
- ניתן ביום ט"ו במרחשוון התשפ"א (2.11.2020).

הרב מיכאל עמוס

הרב אליעזר איגרא

הרב דוד ברוך לאו – נשיא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה